

KÖNCZEY RÉKA

A környezeti nevelés agilitása

Gondolatok Szöcs Álmos *Oda és vissza (A környezeti nevelés értelmezése az antipedagógiában, az antipedagógia értelmezése a környezeti nevelésben)* című cikke kapcsán¹

EXPOZÍCIÓ

Állítom, hogy a nevelés igénye eredendő, s a nevelés az evolúciós értelemben vett fitnesszt növeli, mégpedig attól függetlenül, hogy milyen jelzős nevelést követ a nevelő, a pedagógus.

Természetes, hogy minden szülőgeneráció önmaga fennmaradását is szeretné látni utódaiban, ezért saját identitásának, ezen belül kultúrájának minél több motívumát is megtanítani igyekszik. Az is természetes, hogy az utódgeneráció akkor is saját elődjének tartja a korábbi nemzedékeket, ha nem pont úgy, nem azt, nem annyit hordoz tovább, mint amit az ősök elterveztek. Ritka, érdekes kivételektől eltekintve nincs ezt felülíró meg hasonlóság generációk között.

Gyorsan változó környezetben a szülőgenerációk (pedagógusai) nem a kialakult hagyományokat és az addigi világra érvényesnek tekintett tan(anyag)okat, hanem az új és új helyzetekhez alkalmazkodó megoldásokhoz várhatóan elvezető viselkedésformákat és szociális készségeket tanítják, ezeket kell tanítsák. Ennek sok le-

hetőségét adja a fenntarthatóságra nevelés, néha a környezeti nevelés, és igen gyakran a szervezetfejlesztésben használt agilis módszertan és alkalmazásának tanítása is. A változás korának fiatalabb felnőttjei, remélem, mind képesek lesznek ezekre.

ELŐHÍVÁS

az új és új helyzetekhez alkalmazkodó megoldásokhoz várhatóan elvezető viselkedésformákat és szociális készségeket tanítják

Szöcs Álmos cikkét vitairatként engedték útjára a folyóirat szerkesztői azal, hogy az írás „a környezeti nevelés olyan alapfogalmaira és azok olyan összefüggéseire kérdez rá – az antipedagógiával párbeszédben –, amelyekre rákérdezni talán kevésbé szoktunk”. A szerző szerint pedig „az oktatás nem más, mint a megtervezett és megszervezett önazonosságkeresés”. Ám ennél talán több: jó esetben az oktatott, azaz a tanuló, a tanítvány életminőségét, boldogulását is célul tűzi ki.

Amikor Szöcs leírja, hogy „az oktatás is önmagát keresi folytonos megújulásával, [...] a rendszer működni látszik ugyan, de [...] hibái azok, amelyek változást indukálnak”, éppen ellentmond ezt megelőző, hosszan tárgyalt állításának: miszerint az oktatás a múltba van ágyazva. Majd

¹ A tanulmány az *Új Pedagógiai Szemle* 71. évfolyamának (2021) 1–2. számában, a 84–96. oldalon jelent meg.

l'art pour l'art folyamatként láttatja, ahogy az oktatás folyamatos megújulása visszahat az oktatásra, „befolyásolja a miliőt” – mint ha a szociokulturális környezetnek semmilyen más aktora nem hatna arra.

S hogy a környezeti nevelés a múltra és a jelenre épít azért, hogy a jövő generációit szolgálja, szemben a neveléssel, amely a nevelés szükségességére épít? Mindegy, hogy milyen jelző van előtte, minden nevelés a múltra és a jelenre épít, még ha tagadva is, és minden nevelés a jövő generáció javát szeretné szolgálni. Kérem, próbálja ki gondolatban például a következő jelzőkkel a fenti, dőlt betűs részt: egészség-, katonai -, pénzügyi -.

Szócs feszegeti a neutrális érték-szemlélet tarthatatlanságát, nagyon helyesen. „Állandósult” érték – állítom sok biológussal egyetemben – az élet, az életképesség, a boldogulás, az evolúció vagy genetikai értelemben vett fitnessz. Ez a négy fogalom csak a használóinak köre és a léptéke miatt különböző, valójában egy. „Van-e állandósult érték, ami azért nem nevezhető relatívnak, mert a mindenkori jelenhez köthető cselekedetekbe ágyazva egy következő értékrend kialakulását célozza meg?” – kérdezi a szerző. Igen, a fennmaradás ilyen. A változások korának filozófusai, logoszai, gazdaszai, vagy éppen andragógusai más és más eszközrendszerekkel törekszenek rá. Van, aki a változásmenedzsment híve, más az innovációé, vagy épp a reziliens iskoláé, reziliens közösségeké.

A szerző – szavaiban logikára korlátozott – ismeretelméleti eszmefuttatását hitelesen sem bemutatni, sem reflektálni nem tudom. Nem akarok az intellektuális tér emberalkotta határaitól, a cselekvésorientált tevékenységekről vagy a konstans jövőről ítéletet hozni. Annak ellenére sem, hogy pont innen eredeztetni a környezeti nevelés alapját

a cikk, mondván „a környezetet teszi meg alapjának az az oktatási és nevelési tevékenység, amit környezeti nevelésnek hívunk ... s [ami] egyszerre mutat túl az emberi logikai tér határain, és egyszerre célozza meg annak fejlesztését.” Nem, ugyanis nem ez az alapja. Az ember az alapja. S a környezetet tanulmányozza és fejleszti, ahogy sok „más” nevelés is. Más-más fókusszal, vagy másként nevezve, de ezért dolgozik számtalan szakmatanulási rendszer. Nemcsak a környezeti nevelésnek tézise, hogy emberként részei vagyunk a térnek és hatással vagyunk rá, hanem például a fizikai, a vizuális és az építészeti nevelésnek is.

A környezetinek nevezett pedagógia akkor született meg, amikor egyértelművé és elég sokak számára világossá vált a környezet gyors, komplex, valamint az emberekre és az élőkre kedvezőtlen irányú megváltozása. Mondhatnám, amíg rendben van valami, mióta világ a világ, addig talán szavunk sincs rá. Ha már nem úgy természetes, ahogy megszoktuk, akkor sokan beszélünk róla, akarjuk tanulmányozni, és az újonnan megismert összefüggéseket tanítani.

A környezeti nevelés – öndefiníciója szerint – egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Tudással, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségekben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásain és az újabbak megelőzésén. Fő célja felkészíteni az embereket arra, hogy megértsék a természet komplexitását, és hogy az egyes országok ennek megfelelően alakítsák tevékenységüket és fejlesztési elképzeléseiket annak érdekében, hogy azok összhangban legyenek a környezeti körülményekkel (UNESCO 1977).

Nem, ugyanis nem ez az alapja. Az ember az alapja.

Ez a definíció az akkor már nyolc éves, lényegében azonos meghatározásra épül (lásd az alábbi képet), amely azonban

a konkrétabb biofizikai környezetre, s nem a legtágabb globális környezetre vonatkozó nevelési folyamatot írja le.

Az első „környezeti nevelés” definíció 1969-ből, és az azt megfogalmazó szeminárium csoport tagjainak neve az oldal alján.

THE JOURNAL OF ENVIRONMENTAL EDUCATION
(Volume 1, Number 1, Fall 1969)

“Producing a citizenry that is knowledgeable concerning the biophysical environment and its associated problems, aware of how to help solve these problems, and motivated to work toward their solution.”

THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

William B. Stapp, et. al.

The definition and major objectives of environmental education presented in this paper were developed in a graduate seminar in the Department of Resource Planning and Conservation, School of Natural Resources, The University of Michigan. The members of the seminar were: Mr. Dean Bennett, Mr. William Bryan, Jr., Mr. Jerome Fulton, Miss Jean Mac Gregor, Mr. Paul Nowak, Mr. James Swan, Mr. Robert Wall, and Professors Spenser Havlick and William B. Stapp.

FORRÁS: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00137581908839111>; borítólap

A környezeti nevelés esetleg a gyermektől idegen narratívaegyüttes, amelyet a nevelők a következő generációra erőltetnek? A szerző (költői) kérdése a „jövő gyarmatosítása” gondolatkörre hajaz. Sok-sok kor társadalmá hagyott tartós nyomot a Földön, amely nyomok a későbbi generációk számára környezeti hatótényezőkké válhattak. A gyarmati hasonlatot követve a kérdés az, hogy alárendelődtek-e az utódok ezeknek a múltbeli nyomoknak? Egy részének biztos. Igen, ismertek a saját létfeltételeiket túl gyorsan felélő, azaz összeomló, más néven a normáik által öngyilkossá vált civilizációk példái is.

Minden kornak megvolt és megvan a maga normája arról, hogy mi a jó és mi a rossz viselkedés. Sokféle társadalmi intézmény, mint a család, az államszervezet mindegyik hatalmi ága, vagy a gazdaság

is azáltal és részben azért működik, hogy ezt a normát fenntartsa, nemcsak az iskola. (Dator, 2005)

A gyermektől, felnőttől, nevelőtől az a narratívaegyüttes idegen, erőltetett, amelyet nem tud illeszteni a meglévő világképébe. Rengeteg új dolog megtanulásához (a tanuló saját narratíva-rendszerébe integrálásához) juttatja tanítványait az általa teremtett tanulási helyzeteken keresztül a nevelő. A „gyermektől idegen narratívaegyüttes erőltetése” vád akkor kerülhet elő, ha az oktatási rendszer egyes fokozatai között, illetve a családi és az intézményi nevelés között lényeges értékrendbeli váltás van. Ez az egyén vagy a kisközösség szintjén érvényesül. Társadalmi, illetve történelmi nézőpontból a vád fennállhat, ha a nevelés- és kultúrapolitika erőszakosan – rendszerszerűen és szigorúan – bünteti

a másságot, a részleteiben szabályozott társadalmi normától való eltérést. Jelenleg a környezeti nevelésre egyik sem igaz.

„[Az antipedagógia szerint] [...] a társas viselkedést egyfajta erőszakos hatás nélkül csak és kizárólag az önálló felfedezések révén megszerzett ismeretek befolyásolhatják. A gyermekek valóban sajátuk nevezhető magatartása tehát saját felfedezéseik mentén konstruálódik meg. Ez a pedagógiai gondolkodásmód kifejezetten jól illeszthető a környezeti nevelés céljaihoz is” – írja a szerző. Szerintem a környezeti nevelés céljait (ld. feljebb) a tanulás és cselekvés környezeti eredményessége szerint érdemes értékelni. Nagyon fontosak ebben a saját felfedezések. A kizárólag saját felfedezésekre építő tanulás globálisan egyidejű kötelezővé tétele esetén (mily nonsense: erőltetés nélküli tanulási módszer erőltetése a világra!) az első esztendő káosza után azonban minden bizonnyal rohamosan csökkenne a környezetterhelésünk. Mivel ez ellen életösztönünk tiltakozik, kisebb csoportok luxusa marad a kizárólagosan tapasztalati, csak a saját felfedezésekre hagyatkozó tanulás. Maradjon is: a változatosság gyönyörködtet és innovatívvá tesz, a belső sokféleség pedig stabilizálja az adott rendszert!

Tévedés ne essék: a tapasztalati, felfedezett tanulás fontos minden ember életében. Ám van, amit nem lehet, vagy amit túl lassú így megérteni, s még csak nem is kell rögtön a globális klímaváltozásra gondolni. A kicsit komplexebb rendszereket, elvontabb fogalmakat, a mindennaposnál ritkább helyzeteket sokkal hatékonyabb mások szavain és példáin keresztül megérteni, mint kívánni a megfelelő mennyiségű és minőségű helyzetet.

A környezeti nevelésnek sok sikerkritériuma van, ezek közül az egyik az, hogy a tanuló a számára helyben releváns problémákkal is foglalkozzon. Ez vethető össze Szőcsnek az antipedagógiai párhuzamával. A helyben releváns ügyek megismerése,

esetleg megoldása – azok felismert tanulási motivációs ereje miatt – nagyon sokszor a pedagógusok kisebb-nagyobb támogatásával, részvételével történik. Szőcs jól látja, az intézményesült oktatás nem akadályozza

az attitűd konstruktív fejlődését.

A sok alapvetés, alapérték és alapvető cél után Szőcs végső megállapításával, miszerint a nevelés célja az alkalmazkodás maga, egyetérttek.

RÖGZÍTÉS

A környezet az adott, vizsgált rendszerre ható tényezők összessége. Hiányolom a vizsgált rendszer meghatározását, s így a környezet felmagasztosult, illetve ember nélküli, embertől független értelemben való használatát indokolatlannak tartom. Aszerint próbáltam értelmezni a cikk állításait, hogy a vizsgált rendszer a környezeti neveléssel esetleg befolyásolt kognitív tér, s a környezet ennek biofizikai környezete. Szőccsel ellentétben állítom, hogy a (biofizikai) környezetre a környezeti nevelés, sőt, a nevelés közvetlenül sokkal kisebb hatással van, mint más társadalmi intézményeink (család, államszervezet, gazdaság stb.).

Minden generáció inherens igénye és érdeke, hogy a következő generáció hasonlítson rá, mert ebben tudja értelmezni azt, hogy túlélő, nyertes. Emiatt a tanítás, a tudás és kultúra örökítése a leszármá-

zottakra szükségszerűen érdeke és igénye a közösségeknek.

Az antipedagógia elveit szigorúan, tisztán alkalmazó tapasztalati nevelést csak kis, elszigetelt csoportokban lehet végezni. Hiszen sok ember hajlandó elfogadni mások tapasztalatait igaznak – mivel így többféle tudásra tehetnek szert, s közben akár megőrizhetik, nota bene: *fejlesztetik* saját kritikusságukat, és mérlegelni tudják mások állításait, a tanokat. Az utódnemzedék örököl és átsajátít, e két ige sokféle jelentésének és átvitt értelmének mind megfelelően.

A cikk számos állítása sok vagy minden ún. jelzős nevelésre igaz. Azonban a környezeti nevelés a környezeti problémák felhalmozódása miatt jött létre. Módszertanában azért volt előremutató, mert komplex problémákkal, a tanítókra és a tanítványokra személyesen és érzelmileg is ható ügyekkel, tehát motiváltan és hatékonyan működött és működik. Ma már sokféle más tudományterület és nevelési részterület

tette magáévá a komplex rendszerek és az állandó változás által meghatározott világot, ezért a környezeti nevelés innovativitása kevésbé feltűnő.

Kiszámítható korokban egyszerűbb a pedagógia. A generációs időnél gyorsabb, vagy sokkal gyorsabb változások korában (például most) sem tud a szülők közössége eltérni attól, hogy az utódokat a túlélésben segítse. Például az agilisnak nevezett működési, életviteli módszer megtanításával, azaz a folyamatos változások tengerén való hajózáshoz szükséges csoportszabályok „begyakorlásával”. Ezek közé tartozik a közös jövőkép, a csoportfelelősség, a sok és gyors visszacsatolás, a társakba vetett bizalom, a hálózatos együttműködés gazdagsága. Ez a lista nagyon hasonlít a *Meadows-jelentésben* a fenntartható fejlődéshez kívánatosnak nevezett öt attitűdhez: a közös célkitűzés igényéhez, az igazmondáshoz, a szeretethez, a tanulásra való nyitottsághoz és az együttműködéshez (*Meadows, 1972*)

a cikk számos állítása sok vagy minden ún. jelzős nevelésre igaz

IDÉZETT FORRÁSMUNKÁK

- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. és Behrens III, W. W. (1972): *The Limits to Growth*. Universe Books, New York. ISBN: 0 87663 165 0. **Magyarul:** Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. és Behrens III, W. W. (2005): A növekedés határai. Kossuth, Budapest.
- Dator, J. (2005): De-Colonizing The Future. *Journal of Futures Studies*, 9. 3. sz., 93–104. Letöltés: <https://jfsdigital.org/wp-content/uploads/2014/01/93-E04.pdf> (2021. 06. 10.)
- UNESCO (1977): Declaration and Recommendations of the Conference. In: *Final Report: Intergovernmental Conference on Environmental Education*. Letöltés: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000032763> (2021. 06. 10.)